

Κ' ἐκ τῆς ὄχθης λέγουν ὅλοι·
 «Χαῖρε, χαῖρε, Χιαβάθα»
 Καί τὰ σκοτεινὰ τὰ δάση
 Συγκινοῦνται καὶ στενάζουν·
 «Χαῖρε, χαῖρε, Χιαβάθα».
 Κ' ἐκ τοῦ βάθους τῶν ὑδάτων
 Ὁ ἐρωδιὸς φωνάζει·
 «Χαῖρε, χαῖρε, Χιαβάθα».
 Καὶ ὁ Χιαβάθας οὕτως
 Ὁ ἀγαπητὸς ἀπῆλθεν
 Εἰς τῆς δύσεως τὴν λάμψιν,
 Εἰς τὰ σκότη τῆς ἐσπέρας,
 Πρὸς τὸ κράτος τοῦ Ζεφύρου,
 Πρὸς τὴν χώραν τοῦ Θανάτου,
 Πρὸς τὰς νήσους τῶν Μακάρων.

Τοιοιουτρόπως ὁ Χιαβάθας ἀπῆλθε τοῦ κράτους τῆς χώρας, ἐν ᾗ διεβίου, ἀφ' οὗ ἀπεχαιρέτισεν ἅπαντας τοὺς ἐν τῷ χωρίῳ, ὅπου ἦλθε, μετὰ τοὺς μάγους καὶ τοὺς προφῆτας, εἶπεν ὅτι θ' ἀρχίσῃ τὴν μακρὰν ὁδοιπορίαν νοσητῶν αὐτοὺς ἀδελφικῶς ν' ἀκούσωσι τοὺς σοφοὺς λόγους τῶν ξένων, οὓς ὑπεδείκνυν αὐτοῖς, καὶ ὅλας τὼν τὰς ἀληθείας ὅτι ἦσαν θεοὶ ἐν ἀπεσταλμένοι καί, ὡς οἴκοθεν ἐννοεῖται, ἐκ τοῦ κόσμου παρ' αὐτοῦ ὡς τοιοῦτοι ἐκλελεγμένοι. «Μικρὸν καὶ ἂν θεωρεῖτέ με» καὶ πάλιν μικρὸν καὶ ὄψεσθέ με φίλους, ἀδελφοὺς εἰρηκὰ ὑμῶν· ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε εἰλθεῖν. Ἐγὼ πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα καὶ πέμψω ὑμῖν τὸν Παράκλητον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὅπερ λαλήσει περὶ τοῦ Πατρὸς κτλ.» Ὅπόσον θαυμασίως ἐκυφορεῖτο ἡ ἰδέα τοῦ Χριστιανισμοῦ!

(ἀκολουθεῖ)

ΠΕΡΙ ΣΥΝΤΕΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

Κύριε Δ. Σακελλαρόπουλε,

Ἐνδιατώμενος ὁ ἄνθρωπος πρὸ ἀμνημονεύτων αἰώνων μετὰ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς, ἐκείνου μὲν πεποικιλμένου δι' ἀπειροπληθῶν λαμπρῶν ἀστέρων, ἐν ἀξιοθαυμάστῳ ἀλληλουχίᾳ καὶ τάξει τὰς πορείας τῶν διαθεόντων, ταύτης δὲ κεκοσμημένης δι' ἀτελευτήτου καὶ τερπνοτάτης σειρᾶς ἀντικειμένων, συναπαρτιζόντων μεγαλοπρεπεστάτην ἐνότητα δημιουργίας, θαυμασίως κατὰ τε καιροὺς καὶ τόπους παραλλασσομένην, προέστη ἐκπαλαί ἐνώπιόν αἰνίγματος ὅσον σκοτεινοῦ, τὸσον ἐξ ἄλλου καὶ λίαν περιέργου. Δὲν ὑπῆρξεν ἴσως οὐδεμία διάνοια ἐν τῇ μικροσκοπικῇ ταύτῃ ἀπέναντι τοῦ σύμπαντος σφαίρας, εἴτε ἐν ὥρᾳ ἀναπαύσεως καὶ ἡδονῆς, εἴτε ἐν ἡμέραις

παραζάλης καὶ δυστυχημάτων, ὧν ἐναλλάξ θεάτρον παρίσταται ὁ λεγόμενος οὗτος κόσμος, μὴ διαλογισθεῖσα καθ' ἐαυτὴν τὸ μέγα τῶν αἰώνων ἐρώτημα, «Ποῖον τὸ μυστηριώδες τοῦ κόσμου τέλος;» — «Πόθεν ἦλθομεν, καὶ πρὸ παντὸς ποῦ βαίνομεν;»

Ἡ ἐξιστόρησις τῶν πάλαι καὶ νῦν γνωμῶν ἐπὶ τοῦ προβλήματος τούτου, ὅπερ ἡ εὐφάνταστος τοῦ λαοῦ μας γλῶσσα «συντέλειαν τοῦ αἵωνος» ἀπεκάλεσε, θέλει εἶνε τὸ θέμα τῶν γραμμῶν, τὰς ὁποίας τὸσον φιλοφρόνως ἀμφιβάλλω δ' ἂν καὶ κατ' ἀξίαν εὐηρεσθήητε νὰ προκαλέσητε. Ὁμολογῶ δ' ἀληθῶς ὅτι πράττω τοῦτο οὐχὶ ἄνευ τινὸς συστολῆς, ὡς ἄλλοτρίαν μελέτην τοῦ ἐμοῦ ἐπαγγέλματος, χωρὶς ὅμως οὐδόλως νὰ προσέχω καὶ τὸν νοῦν τῇ θρησκομανεῖ καὶ ψευδεὶ δοξασίᾳ, ὅτι αἱ ἀλήθειαι τῆς ἐπιστήμης ὑπονομεύουσι τὰς βάσεις τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθηματος καὶ διασαλεύουσι τὰς φρένας κατὰ τῆς βασιλείας τοῦ αἰωνίου πνεύματος τοῦ χριστιανισμοῦ, διότι ἀνεπιστρεπεί ἡ γνώμη αὕτη παρῆλθε καὶ ἡ τυραννία τῆς συνεξέλιπεν.

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι, ἐσπέραν τινὰ ἄλλοτε ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις θεάτρῳ, εἶδον γραῖαν τινὰ ἄνευ ὀδόντων, κεκυρτωμένην ὑπὸ τὸ βάρος τῆς ἡλικίας, ἥ ἀκριβέστερον καὶ κατ' ἐμὲ ἐμπορικώτερον εἰπεῖν, ἐβδομήκοντα καὶ πέντε ὡς ἔγγιστα ἐτῶν, ἔχουσάν τὴν κατὰλευκὸν ὑπὸ τῶν πάγων τῶν χειμῶνων κόμην τῆς ἐστολισμένην κεκυρτάλῃ καὶ ἄνευ τεχνητοῖς, τὸ δὲ ῥυτιδῶδες πρόσωπόν της ψιμμύθιον ἐπιπεπασμένον, μετὰ πολυτίμων ψελίων καὶ ἀδαμαντοκολλήτων ἐνωτίων προβάσαν καὶ καταλαβοῦσαν πρωτοκαθεδρίαν μετὰ τῆς εἴρωνος τῶν Ἀθηναίων νεολαίας· διὰ δὲ φωνῆς ἐπιτηδευομένης, δι' ἐρωτοτρόπων κινήσεων, καὶ σπασμωδικῶν γελῶτων, ἐπεζῆται νὰ ἐπιτύχῃ, ἀγνοῶ καὶ γὰρ τί, καίτοι παριστάμην, ἐνῷ οἱ γέλωτες τῶν θεατῶν ἀκράτητοι ἐξερρήγνυντο διὰ τὸ παγετῶδες ἐκείνο μορμολύκειον, τὴν μεμωραμένην παλὶμπαιδα, ὡς σαπρὰ λειμώνια κατ' ἀθλίου τῶν ἀπόκρεω προσωπιδοφόρου. Ἡ ἱστορία καὶ τὸ πάθημα τῆς τότε ἡρώδους μας, φρονῶ ὅτι ἀρμόζει κάλλιστα τῇ γαυριώσῃ ἀνοήτῃ δοξασίᾳ, ἥτις ἄλλοτε ποτε κατάρθου ὅπως ἀντιτάσσεται πρὸς πᾶσαν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ἀλλὰ νῦν μὴ τολμῶσαν νὰ προβάλλῃ τὸ εἰδεχθὲς αὐτῆς πρόσωπον, καθ' ὅσον ἡ τηλαυγὴς λάμψις τῆς ἐπιστήμης, ἀνωτέρας τῶν ἀνθρωπίνων προλήψεων καὶ ἀληθοῦς βασιλείας τοῦ πνεύματος, πρὸ πολλοῦ κατέδειξε τὸ ἐλεεινὸν αὐτῆς ἀνδρείκελον. Οὐδὰμῶς δ' ἐπὶ τούτου ἔχει κύρος ὁ ἰσχυρισμὸς, ὅτι πᾶσα ἰδέα σήμερον κηρύσσεται ἀξιοσέβαστος, διότι δέον νὰ γένηται ἐξαίρεσις δι' ἐκείνην ἥτις ἐπιζητεῖ τὴν κατὰθλιψιν τῆς ἐπιστήμης καὶ τὸν ἀποπνιγμὸν αὐτῆς ἀπαράλλακτα δηλαδὴ, ὡς πᾶσα ἀνθρωπίνη προσωπικότης ἀνακηρύσσεται ὑπὸ πάντων ἱερὰ καὶ ἀπαραβίατος, ἐκτὸς τῆς τοῦ καταπιέζοντος καὶ τυραννοῦντος τοῦ ὁμοίου τοῦ ἢ κακοῦργος ἠθέλεν εἶνε οὗτος ἢ ἀρχὼν αἰμοκαρῆς.

Ἀπὸ μικρὸν παιδίον ἐπίστευσα ὅτι ἡ ἀλήθεια, φίλε μου, οὐδέποτε νεκρώνει ἀλλὰ πάντοτε ζωογονεῖ, διότι εἶνε μία τῶν

αίωνων και λογικῶς παραδεκτέων ιδιοτήτων τῆς θεότητος. Ὁ Νεύτων, ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ ὁποίου σοφοὶ κάμπτουσι γόνυ, τοσοῦτον ὑπὸ τοῦ μεγαλείου τῆς φύσεως και τῆς διαγνώσεως και ἐπιγνώσεως τῶν νόμων και δυνάμεων αὐτῆς κατειλαμβάνετο ὑπὸ ἀρρήτου θαυμασμοῦ πρὸς τὸ ἄπειρον και αἰώνιον, ἀλλ' ἀδύνατον νὰ γνωσθῇ ἐκεῖνο Πνεῦμα, ὥστε και ἀπλῶς ἐνωτιζόμενος τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα, ἀπεκαλύπτετο τὴν κεφαλὴν ἢ ἀνίστατο καθήμενος, πρὸς ἐνδειξιν τοῦ ἀμέτρου σεβασμοῦ και τῆς τελείας αὐτοῦ ταπεινώσεως. Τόσῳ ἡ ἀλήθεια ποιεῖ ἡμᾶς θερμούς ἀλλὰ σύναμα και ἀληθεῖς λάτρεις τῆς θεότητος, διαφωτίζουσα τὴν διάνοιαν και ποδηγετοῦσα τὴν θέλησιν.

Κρίνας δ' ἀπαραίτητον ἵνα προτάξω ταῦτα, χωρὶ ἀμέσως πρὸς τὸν ἐμὸν σκοπὸν.

Ἀφοῦ ἡ καθολικὴ τῆς ἀνθρωπότητος διάνοια, ἐκ τῶν περιπετειῶν και τῆς ἀενάου μεταβολῆς τῶν ἀντικειμένων παραδειγματιζομένη, ἀπαναίνεται ν' ἀποδεχθῇ τὸ αὐθύπαρκτον και αἰδίδιον τοῦ ἡμετέρου κόσμου ἐφ' οὗ ἐσμὲν και κινούμεθα, ποῖον ἄρα ἔσται τὸ τέρμα αὐτοῦ; Μεχρι δὲ τίνος στιγμῆς, ἡ ὥρα, ἔστω δὲ και ἡμέρας, θὰ διαθέσωμεν τὴν περὶ τὸν ἥλιον τροχίαν ἡμῶν ἐν τῷ ἀχανεῖ διαστήματι, αἱ δὲ νύκτες θὰ διαδέχονται κανονικῶς τὰς ἡμέρας, οἱ καύσωνες τὰ ψύχη, τὰ τέκνα τοὺς γονεῖς και ὁ μικρότατος ἐπὶ τέλους κόκκος σπόρου φυόμενος θ' ἀναβλαστάνῃ οὐρανομήκη ποικίλλα δένδρα, ἐκ νέου ὅμοιον σπόρον παράγοντα; Ἡ ἀνθρωπίνη φαντασία ἐκπαλαί, ὡς διὰ βουκέντρου ὑποκεντουμένη ὑπὸ τῆς φυσικῆς και ἐνδιαφερούσης περιεργείας, προσεπάθησε νὰ διειδύσῃ εἰς τὸ βάθος τοῦ μυστηρίου τούτου και νὰ ἐξηγήσῃ διὰ παντοίων θεωριῶν τὴν λύσιν τοῦ μεγάλου τούτου προβλήματος, οὐδαμῶς ἀποκνήσαντος τοῦ ἀνθρώπου νὰ πιστεύσῃ πολλάκις τὰς παραβολωτέρας ιδέας, τὰς ὁποίας ἡ ἀγυρτία και ἡ ιδιοτέλεια ἀφθόνως ἐξεμεταλλεύθησαν.

Κατὰ τοὺς μυθικοὺς χρόνους τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἡ τότε γνωστὴ ἀνθρωπότης ἐπίστευεν, ὡς ἐκ διαφορῶν ῥήσεων και ιδεῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, Ὁβιδίου και ἄλλων ἀρχαίων συγγραφέων ἐξάγεται, ὅτι τὸ τέλος τοῦ κόσμου τούτου ἤθελε προέλθῃ εἴτε διὰ φλεγέθοντος πυρός, εἴτε δι' ὑδάτων ἀστραπαίων, ἐκ τῆς γιγαντείου συγκρούσεως τῶν ἐν τῷ οὐρανῷ φαινόμενων ἀστέρων.

Ἐνῶ δ' ἡ γνώμη αὕτη ἐξηκολούθει πιστευομένη μέχρι τῆς γ' και δ' ἐκατονταετηρίδος τοῦ χριστιανισμοῦ, πλεῖστοι περικοπαὶ ἀπαντῶσαι ἐν ταῖς Βίβλοις τῆς Ἐκκλησίας και κατὰ τὸ δοκοῦν ἐκάστῳ ἐξηγούμεναι, ἐγένοντο αἰτία νὰ σχηματισθῇ και διαδοθῇ ἡ θεωρία τοῦ Χιλιασμοῦ, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ὁποίας ὁ ἡμέτερος και μόνος ἐν τῷ ἀπείρῳ κατοικούμενος κόσμος, ἔδει ὀλοτελῶς νὰ καταστραφῇ μετὰ χιλιετῇ βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, δηλονότι μετὰ χιλία ἔτη ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν γέννησίν του. Ὡς δ' ἀξιοπίστοι ἱστορικοὶ τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἀναφέρουσιν, ἐγγιζούσης τῆς ἐποχῆς

ταύτης, ἦτο φρικτὸν τὸ ὄρᾶν και ἐλεεινὸν τὸ ἀκούειν τοὺς θρησκομανεῖς, διότι ἀδιάκοπος τρόμος και τελεία ἀπελπισία εἶχον καταλάβῃ τόσον τὸν ἐν ἀχυρίνῃ καλύβῃ γεωργόν, ὅσον και τοὺς ἐν πολυωρόφοις μεγάροις μεγιστᾶνας, τούτους μὲν ἀφιερῶντας τὰ πλούτη των, ὡς εὐπρόσδεκτα ἀναθήματα ἢ εἰς καλογήρους και μοναστήρια ἢ και πρὸς ὅσια και εὐσεβῆ ἔργα, ἐκείνους δ' ἐπιδιδόμενον ἐν κατανύξει και συντριβῇ καρδίας εἰς παννυχίους δοξολογίας και ἐξιλαστηρίους καμάτων, δι' ὧν οἱ πάντες ἐπίστευον ὅτι θὰ ἐπετύγχανον νὰ καταπραύνωσι τὴν θείαν ὀργὴν και ν' ἀποτρέψωσι τὸ φοβερὸν πεπρωμένον, ἀφοῦ μάλιστα και αὐταὶ αἱ κατὰ τόπους τῶν χριστιανικῶν κρατῶν ἀρχαὶ ἀνεγνώριζον ἐν τῇ αὐτῶν ἐπιστημότητι τὴν κρίσιμον ἐκείνην τοῦ σύμπαντος ὥραν, διότι, ὡς συγγραφεῖς τις παρατηρεῖ, τὰ πλεῖστα δημόσια ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης φέρουσιν ἐν ἀρχῇ γεγραμμένην τὴν ἀπέλπιδα και τρομαλέαν φράσιν «Προσεγγίζοντος τοῦ τέλους τοῦ κόσμου...» Ἡ φοβερὰ ὅμως αὕτη ἡμέρα ἦλθε και παρῆλθε, και οὐδεμίαν ἡ ἀνθρωπότης ὑπέστη καταστροφὴν ἢ ἀντελήφθη ἔστω και διαταραχὴν, προσγενομένην ἐν τῇ ἐναρμονίᾳ λειτουργίᾳ τοῦ ἐν ἄστρου στερεώματος, χωρὶς μ' ὅλα ταῦτα και νὰ κατανοήσῃ, ἂν αἱ νηστεαὶ, αἱ προσευχαὶ και αἱ γονυκλήσiai τῶν τότε καλογήρων ἔρρυσαν αὐτὴν ἐκ τῆς καταστροφῆς, ἢ νόμοι αἰώνιοι και δυνάμεις ἰσχυρόταται τῆς ὑπερτάτης Διανοίας δὲν παρεξέβησαν τὸ ὄριον, ὅπερ Αὕτη ἔθηκεν αὐτοῖς.

Ἄλλ' ἡ συχνότερον και καθολικώτερον τρόπον και ἀγωνίαν ἐμποιήσασα ἰδέα περὶ τῆς τοῦ σύμπαντος καταστροφῆς, ὑπῆρξεν ἡ περιοδικὴ ἔκλειψις τῆς σελήνης και ἰδίως τοῦ ἡλίου, ὅποταν μάλιστα ὑπὸ ἀπατεῶνων ἢ πολιτικῶν κερδοσκοπῶν προαναγγέλλετο· διότι οἱ ἄνθρωποι θεωροῦντες τὰ τοῦ οὐρανοῦ ταῦτα φαινόμενα ὡς ἀταξίας και συγκρούσεις εἰς τὴν κανονικὴν τῶν οὐρανίων σωμάτων λειτουργίαν, ἐπίστευον ἀνέκαθεν ὅτι ἐγγύς, ἂν μὴ παροῦσά ἐστιν ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου, ἀφοῦ οἱ μέγιστοι ἀστέρες τῆς ἡμέρας και τῆς νυκτὸς ἀκαταλήπτως ἐξηφανίζοντο πρὸ τῶν ἐκθάμβων ὀφθαλμῶν των. Τούτου δ' ἐνεκεν ἡ δοξασία αὕτη ἐδέσποζε και μέχρι πρότινος ἐφ' ὅλων τῶν λαῶν τῆς ὑδρογείου, ἂν μὴ ἐπικρατῇ και μέχρι σήμερον, ὡς παρά τε τοῖς Τούρκοις και τοῖς Σίναις.

Αἱ δὲ και ἐκ τῶν ὑστέρων ἀποδειχθεῖσαι αὐταὶ παραλογίαι, εἶναι ἀσήμαντοι ὅλως πρὸς βαρεῖαν ἐπίκρισιν τῆς ἀνθρωπίνης κουφονοίας, παραβαλλόμεναι πρὸς ὅσας ἡ χριστιανικὴ μάλιστα ἀνθρωπότης ἐπίστευσε κατὰ καιροὺς περὶ συντελείας τοῦ κόσμου, ὅτι δηλαδὴ αὕτη θὰ προήρχετο, ἐάν ποτε συνέπιπτεν ἡ ἐορτὴ τοῦ Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου και ἡ τῆς ἀγίας και μεγάλης Παρασκευῆς ἡμέρα, εἴτε ἡ τοῦ ἀγίου Μάρκου και ἡ λαμπροφόρος Κυριακὴ τῆς Ἀναστάσεως, εἴτε ἡ τοῦ ἀγίου Ἰωάννου και ἡ τοῦ Κυριακοῦ Σώματος (Corpus Sanctus, καθ' ἣν ἐορτὴν παρὰ τῇ Δυτικῇ ἐκκλησίᾳ ἐκφέρουσι τῶν Ναῶν τῆχραντα μυστήρια και περιφέρουσι ταῦτα

διὰ τῶν ἀγνίων ἐν ταῖς πόλεσι. Μόλα ταῦτα, οἱ θρησκομανεῖς ἐκτοξεύουσι συνήθως κατὰ τῆς Ἐπιστήμης, ἐξαγγελοῦσης ὑψηλὴν τινα ἀλήθειαν, ἀκατάληπτον εἰς τὰ ἐσκοτισμένα τῆς διανοίας αὐτῶν ὅμματα, τόσα ἀνούσια σκώμματα καὶ ποταπὰς ὕβρεις, ὅσα πᾶς τις ἄλλος δικαιούται πρὸς αὐτοὺς ἢν' ἀπευθύνῃ διὰ τὰς ἐλκεϊνὰς ὄντως αὐτῶν δοξασίας. Ἡ δὲ μόνη διδασκαλία, ἣν ἐκ πάντων τούτων ἤδη ἀρνούμεθα, ἐστὶν ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐχὶ πάντοτε ἐκ τοῦ καλοῦ πρὸς τὸ κρεῖττον προβαίνει, ἀλλὰ πλειστάκις τὸ πνεῦμα αὐτοῦ διασκοτιζέται καὶ αὐτὸς ἐκὼν ἄκων ὀπισθοδρομεῖ, καθ' ὅσον ἀποδιοπομπεῖται τὰς σχετικῶς ὀρθότερας ἰδέας τῶν ἀρχαιοτέρων ἐποχῶν, καὶ ἀποδέχεται ἐμπαιθῶς τὰς γελοίας δοξασίας τοῦ ἀμαθοῦς καὶ φανατικοῦ ὄχλου, ὡς οἱ χριστιανοὶ τοῦ μεσαιῶνος μέχρι τῆς 16ης ἐκατονταετηρίδος.

Ἀπὸ τῆς τελευταίας ὅμως ταύτης ἐποχῆς ἡ Ἐπιστήμη γοργοτέρῳ βήματι πρὸς τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἀνάπτυξιν χωρήσασα, μολοντί ἡ Γεωλογία εἰσέτι δὲν ὑπεδοθήκει ὡς σήμερον τὴν Ἀστρονομίαν πρὸς ἐπιστημονικωτέραν συζήτησιν καὶ ἐρευναν τοῦ αἰωνίου καὶ μεγάλου προβλήματος, οὐχ ἥττον λογικώτερον ἤρξατο καὶ κατὰ φύσιν νὰ ἐξετάζῃ αὐτό, ἀπορρίπτουσα μὲν πᾶν ὅ,τι ἐν προφητείαις προὔπιστεύθη, ἀποδεχομένη ὅμως τὰ ἐξαγόμενα τῆς πειραματικῆς μεθόδου. Οὐδόλως βεβαίως σκοπῶ νὰ ἰσχυρισθῶ ὅτι καὶ ἡ Ἐπιστήμη δὲν ἐπλανήθη, ἢ ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη κατέχει τὴν ἀληθὴ κλεῖδα τοῦ μυστηρίου τούτου, ἐπεὶ δὲ φρονῶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὅτι, ὁ θέλων νὰ βεβαιωθῇ ἡ θετικῶς νὰ βεβαιώσῃ περὶ τῆς ἀκριβοῦς τῆς θεωρίας του, ἀνάγκη νὰ προσμείνῃ, ἂν δύνηται, μέχρι τοῦ τέλους τῆς πραγματικῆς λύσεως, ἀλλὰ τοῦτο δὲν κωλύει ἡμᾶς ἐν πεφωτισμένῃ συνειδήσει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι νῦν ἔκτοτε ἤρξατο ἐποχή, ἐπισκιάζουσα πᾶσαν ἄλλην προηγουμένην πρὸς πειστικωτέραν διασάφισιν τοῦ ἡμετέρου αἰνίγματος. Πρὶν δ' ἢ ἐπιχειρήσωμεν σύντομον ἀνάπτυξιν μιᾶς ἐκάστης τῶν θεωριῶν, αἵτινες παρὰ τοῖς κατὰ καιροὺς ἐπιστήμοσι σὺν τῷ πολιτισμῷ καὶ τῇ προόδῳ ἐγένοντο ἀσπασταί, θεωρῶ ἀπαραίτητον πρὸς ἐντελεστέραν κατάληψιν τῶν πάντων, ἵνα ἐκθῶμεν καὶ βραχέα τινὰ περὶ τοῦ πρώτου μέρους τοῦ ἡμετέρου προβλήματος, τοῦτ' ἐστὶ περὶ τοῦ «πόθεν ἤλθομεν» ὅπως, τῆς γνώσεως πληθυνθείσης διὰ τῶν ἀρχῶν τῆς Ἐπιστήμης, ἡ ἀτελής ἡμῶν διάνοια εὐκοπώτερον ἀνατάμῃ τὴν εὐθεῖαν καὶ διδασκομένη ἐν μέρει τὰς ἐπιστημονικὰς θεωρίας, προγνώρισῃ τὰ μυστηριώδη τοῦ μελλοντος γεγονότα, ἐφ' ὅσον ἐπιτέτραπται τῷ πεπερασμένῳ τοῦ ἀνθρώπου.

Τίς λοιπὸν ὁ τὸν κόσμον τοῦτον δημιουργήσας, τὸν τόσῳ ὥραϊον καὶ θαυμαστὸν ἐν τῇ φύσει αὐτοῦ, ἀλλ' ἐφ' οὗ μᾶλλον οἱ κακοί, ὡς συνησπισμένοι καὶ θρασεῖς, ἔχουσιν ἐγείρει ὑψαύχεναν κεφαλὴν, ὁ δ' ἐν ἄρετος γεωργὸς μὲ ἀπολειθόμενον δάκρυον καὶ περιρρέοντα ἰδρώτα καλλιεργεῖ τὰ κρῖνα τοῦ

ἀγροῦ, ἵνα προσενέγκῃ αὐτὰ εἰς τὸν ἄπληστον καὶ μανιώδη δεσπότην του;

«Ὁ Θεός, ἀποκρίνεται ἡ Βίβλος. Καλῶς. Ἀλλὰ πῶς; Εἶνε »ἀπλὸν ἀποτέλεσμα τοῦ λόγου Αὐτοῦ;—'Ἀλλὰ πρῶτον ὁμιλεῖ; ἐρωτῶσιν οἱ κακοὶ χαριτολόγοι, ἀντιλογιζόμενοι ὅτι ὁ »ἦχος δὲν διαδίδεται διὰ τοῦ κενοῦ. "Ἡ εἶνε αἰφνίδιον γέννημα τῆς βουλήσεώς του; τότε ἐν τίνι μορφῇ;»¹

Βεβαίως ἡ ἐπιστήμη δὲν δύναται ἀποφθεγματικῶς ν' ἀποδεχθῇ τὰς φαντασιώδεις δοξασίας, ἅς οἱ Βραχμᾶνες, οἱ Χαλδαῖοι, οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Αἰγύπτιοι καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Χριστιανοί, δι' ὑψηλότερον σκοπὸν ὁμολογῶ, ἀλλ' ἐν πλήρει σκότει πρὸς τοὺς πάντας ἐδίδασκον.

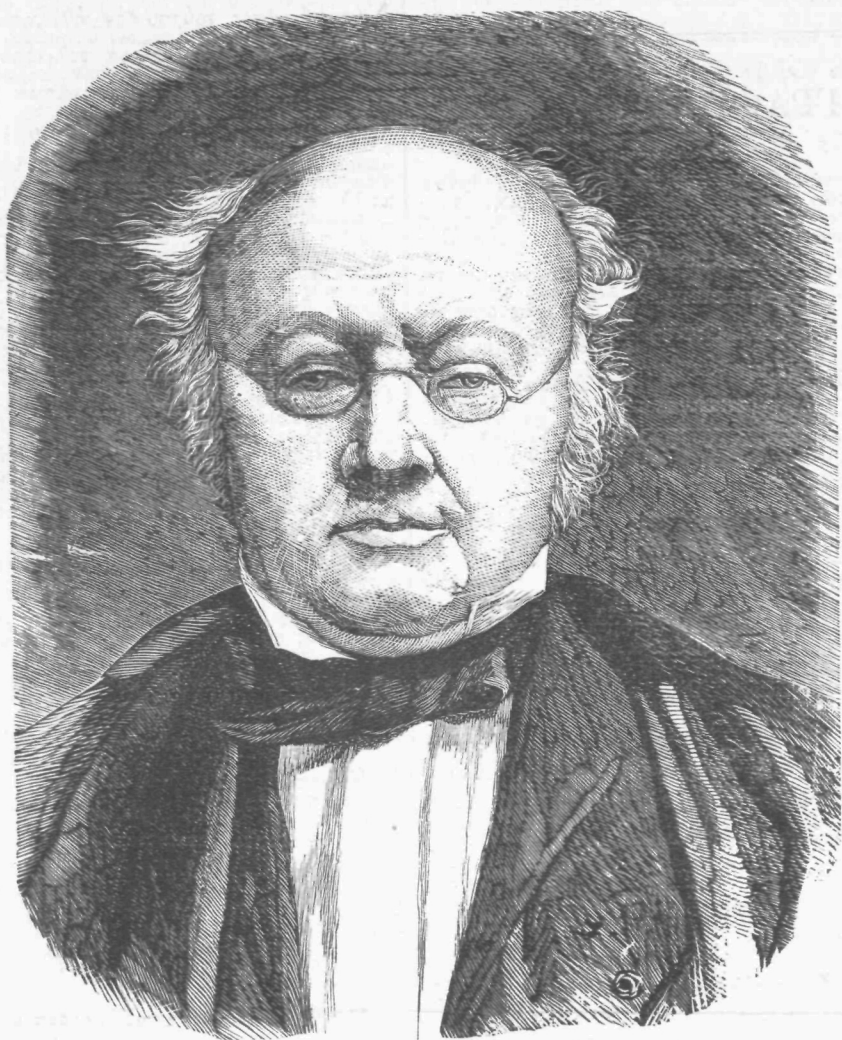
Ποία ὅμως ἡ ταύτης θεωρία;

Ἐρευνῶσα ἐπὶ αἰῶνας ἤδη ὅλους τὴν ἐν τῷ ἀπείρῳ διαστήματι θέσιν ἡμῶν, τὴν ἀπόστασιν, τὴν σχέσιν καὶ τὴν ἀλληλουχίαν πρὸς τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ καθ' ἐσπέραν σελαγίζοντα ἄστρα καὶ πρὸ πάντων πρὸς τὸν καταφωτίζοντα ἡμᾶς ἥλιον, διὰ δ' ὀργάνων διαφόρων ὁσημέραι τελειοτέρων καθισταμένων ὀπλιζομένη, δι' ὧν πρὸ πάντων αἱ ἀποστάσεις σμικρύνονται καὶ ἀντικείμενα ἀπλοποιῶνται, ἀπεδέχθη μετὰ πολυετείς πειραματικὰς βασιάνους ὅτι ἀρχέγονος ἡμῶν ἐστία, ἐξ ἧς ἀπεσπάσθημεν, εἶνε ὁ φιλοστόργως συγκρατῶν καὶ θερμαίνων καὶ ζωογονῶν τὰ πάντα Ἡλίου. Ὁ μικρὸς αὐτὸς ὡς ἀγγεῖον τραπέζης φωτεινὸς δίσκος, ἀλλὰ πλέον ἢ ἐκατομμυριάκις πραγματικῶς ὀγκωδέστερος τῆς σφαίρας μας, ἐν ῥευστῇ καὶ διαπύρῳ καταστάσει συγκρατούμενος διὰ τοῦ μεγάλου νόμου τῆς ἑλξεως, ἐνυπαρχούσης ἐν παντὶ ἀτόμῳ ἢ μορίῳ, εἶχε λάβει ἄλλοτε τὸ σχῆμα παμμεγίστου φακοῦ ἕνεκα τῆς περὶ τὸν ἄξονά του περιστροφικῆς δυνάμεως, πεντάκις καὶ εἴκοσι μεγαλύτερας τῆς γῆνης. Ἡ φυζικεντρος δυνάμις, ἀναπτυχθεῖσα ὥραν τινὰ μεγάλως κατὰ τὴν περιφέρειάν του, ὑπερίσχυσε τῆς ἄλλης κεντροβαροῦς δυνάμεως ἐπὶ στιγμήν, καὶ οὕτως ἀπέσπασεν ἀτμώδη τινὰ κρίκον, ὅστις ἤρξατο ἀμέσως βαθμηδὸν νὰ συμπυκνῶται, ἐνῷ ἐξηκολοῦθει νὰ περιστρέφεται ἐν τῇ τοῦ χάους ἀποστάσει εἰς ἣν κατερρίφθη. Ἡ ἀτμώδης δ' αὕτη μάζα, ὡς ἐκ τῆς ἐλκτικῆς περὶ τὸ κέντρον κινητικῆς δυνάμεως, ἔλαβε ταχέως τὸ σχῆμα σφαίρας ὀλίγον ἐλλιποῦς, πεπιεσμένης ἐν ἄλλοις λόγοις κατὰ τοὺς πόλους καὶ ἐξωγκωμένης κατὰ τὸν ἰσημερινόν. Ἀκτινοβολοῦσα δὲ πέραξ καὶ θερμαίνουσα, ἤρξατο κατὰ μικρὸν ν' ἀποψύχεται, σχηματιζομένου ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς λεπτοῦ γρανιτικοῦ ἐπιπάγου, ἐνῷ συμπηγνύμεναι καὶ συντιθέμεναι αἱ ἀτμίδες τοῦ ὀξυγόνου καὶ τοῦ ἀζώτου ἐσχημάτιζον τὸν ἀέρα, αἱ δὲ τοῦ ὑδρογόνου καὶ ὀξυγόνου τὸ ὕδωρ. Οὕτω δ' ὕδατι καὶ ἀέρι περικαλυφθεῖσα, ἀνέδιδεν ἀκαταπαύστως ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ πυρὸς φλογώδη

1. Flammarion. «Ὁ Θεὸς ἐν τῇ φύσει.» Μετάφρασις δεσποινίδος Αἰκ. Ἰω. Ζήρκου.

ρύακα ἢ μετ' ἄμμου καὶ ἱλύος μεμιγμένον, δι' ὧν ἐσχηματίσθησαν αἱ δύο τάξεις τῶν πετρωμάτων, τῶν τε πυριγενῶν καὶ ὕδατογενῶν, ἐξογκουμένου συγχρόνως καὶ κατόπιν τοῦ ἐδάφους ἄνωθεν τῆς ἐπιφανείας τῶν ζεόντων ὑδάτων καὶ σχηματιζομένων τὸ πρῶτον ἐκ τῆς ἀθύσσου τῶν νήσων «ὅποτε, »κατὰ τὸν Ansted, τὸ πᾶν ἦτο γυμνὸν καὶ ἔρημον, οὔτε ἐμβρύον, οὔτε εἰς λειχὴν ἐκάλυπτε τότε τὸν γυμνὸν τῆς σφαίρας σκελετόν· οὔτε ἐν φῶκος ἐκυματοῦτο ἐπὶ τοῦ εὐρέος ὠκεανοῦ· οὔτε ἐν ζώφιον ὑπῆρχεν ἐφ' ἀπάσης τῆς ἀπεράντου ἐκτάσεως· ὅποτε τὸ πᾶν ἦτο σιγή». "Ἐκτοτε δ' ἐν ἀπειρίᾳ αἰῶνων ἄρχεται ἡ ἐνέργεια τῆς φυσικῆς ζωῆς, ἐκφαινομένης τὸ πρῶτον διὰ μαλακίων, ζωοφύτων ὀστρακοδέρμων καὶ προσδευτικῶς δι' ἐνσπονδύλων ἰχθύων καὶ γονιμοτάτης βλαστήσεως φυτῶν ἀνανθῶν καὶ δένδρων ἀκάρπων, ἔπειτα δ' ὑπὸ βατραχοειδῶν ἑρπετῶν καὶ καταπληκτικῶν τετραπόδων καὶ ἔτι ὑ-

στερον διὰ ζώων μαρσιποφόρων, θεωρουμένων ὑπὸ τῆς ζωολογίας ὡς τὴν μέστην βαθμίδα μεταξὺ τῶν ὠτόκων ἑρπετῶν καὶ τῶν μεταγενεστέρων ζωοτόκων μαστοφόρων. Πάντα δὲ ταῦτα ἀπὸ τοῦ ζωοφύτου καὶ τοῦ μαλακίου μέχρι τοῦ ἐντελεστέρου τῆς σήμερον μαστοφόρου ζώου, τοῦ ἀνθρώπου, ἐξήσαν ἐμεγαλύνθησαν καὶ ἀνεπτυχθησαν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἀδιαλείπτως λειτουργούντων νόμων, τῆς ἀναγεννήσεως, τῆς μεταβλητότητος καὶ τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς, ὅντινα παρομαρτεῖ κατὰ τὸν Charles Darwin ἡ παραλλαγή τῶν χαρακτήρων τοῦ εἶδους καὶ ἡ ἀπάλειψις τῶν μορφῶν του. Ἀλλὰ πόσον χρονικὸν διάστημα ἐν σχέσει καὶ μέτρῳ τῶν ἡμετέρων αἰσθήσεων πρὸς τὰς γήινους περιφορὰς ἔκτοτε παρῆλθεν, ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς δηλονότι τῆς Γῆς ὡς καὶ τῶν ἄλλων τοῦ ἡλίου πλανητῶν περιόδου, καθ' ἣν ἐν βευστῇ περιεκυλινδοῦτο καταστάσει μέχρις οὗ ὁ ἄνθρωπος τὸ πρῶτον ἐπεφάνη; Ἀναμφι-

Ο ΦΙΛΕΛΛΗΝ ΘΕΙΡΣΙΟΣ

(ἐξ ἀντιγραφῆς τῆς ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς ἀνηρτημένης εἰκότος)

ρήστως ὡς πρὸς τὴν ἐπιστήμην, ὅχι ποτὲ ὀλιγώτερον τῆς μιᾶς δεκάδος ἑκατομμυρίων ἐτῶν. Οἱ ἐκ τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς ἀνορουσόμενοι γαιάνθρακες, παρχθέντες ἐκ τῶν φυτῶν καὶ δένδρων τῆς δαψιλεστάτης χερσαίας βλαστήσεως, τῆς δευτέρας τοῦτ' ἔστι περιόδου, ἔδει νὰ ἐνταφῶσιν ἐκεῖ τούλάχιστον πρὸ δύω ἑκατομμυρίων ἐτῶν, ὅπως διὰ παρατεταμένης καὶ ἀδιακόπου σκιάς, θερμότητος καὶ ὑγρότητος μετασχηματισθῶσι τοιοῦτοι.

Ἐνθάδε δ' ἐῶντες χαίρειν τὸ ζήτημα τοῦτο, ἐλάχιστα ἀπασχολοῦν τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, ὅπερ μεριμνᾷ οὐχὶ περὶ τῆς χθὲς καὶ πρώην, ἀλλὰ περὶ τῆς σήμερον καὶ αὔριον, ἃς ἐπανακάμψωμεν εἰς τὸ σημεῖον τῆς πρώτης ἡμῶν κατευθύνσεως, περὶ τῆς ἐρεύνης ποῖ βαίνομεν ἐν τῷ βάθει τοῦ σκοτεινοῦ καὶ ἀπειλητικοῦ μέλλοντος.

(ἀκολουθεῖ)

ΣΤΑΥΡΟΣ Π. ΑΛΟΥΠΗΣ.

ΣΚΙΑΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Οἱ καταγινόμενοι ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν τῶν μέσων καὶ νέων χρόνων, ἀγνοοῦσιν εἰσέτι οὐκ ὀλίγους ἄνδρας, οἵτινες ἐφάνησαν ὠφέλιμοι ἢ διεκρίθησαν εἰς τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας· ἐγκωμιάζουσι δὲ ὑπὲρ τὸ δέον τινάς, ὧν ἡ πραγματικὴ ἀξία εἶνε ἀμφισβητήσιμος· δὲν καταβάλλουσι τὴν πρέπουσαν ἐπιμέλειαν πρὸς εὐρεσιν εἰδήσεων ἐξ αὐθεντικῆς πηγῆς. Τινὰς τῶν παραγνωρισθέντων θὰ παραθῶμεν καὶ ἐν τῷ ἀξιολόγῳ Ἀπόλλωνι νὰ σκιαγραφῇσωμεν τῇ βοήθειᾳ ἐπίσημων μαρτυριῶν.

Α.

ΝΙΚΟΚΑΟΣ ΚΑΝΤΟΥΝΗΣ. (*)

Ὁ ἄριστος οὗτος ζωγράφος ἐγεννήθη ἐν Ζακύνθῳ περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἐξ οἰκογενείας ἀρκούντως εὐπόρου. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἰωάννης τὸ ὄνομα ἦτο διακεκριμένος ἰατρός, εὐφάνταστος στιχουργὸς καὶ μεταφραστὴς σχεδὸν ὅλων τῶν δραμάτων καὶ λυρικῶν ποιήσεων τοῦ μελιρρύτου Μεταστασίου. Ὁ Νικόλαος Καντουνῆς ἐκέκτητο σπανίαν ἐτοιμότητα πνεύματος, δὲν ἐπεδόθη εἰς τὴν φορολογίαν ἢ ἐπιστήμην καθότι ἡ φύσις τὸν εἶχε προικίσῃ μὲ ἐξαιρετον πρὸς τὴν ζωγραφικὴν τέχνην κλίσιν. Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἅμα ἔβλεπε μολυβοκόνδυλον ἢ γραφίδα, ἢ ἄνθρακα, ἀμέσως ἐσχεδίαζε ἢ ἐπὶ χάρτου ἢ ἐπὶ ἐξωφύλλου βιβλίου, ἢ ἐπὶ τοίχου,

(*) Πηγὰὶ ἀνέχονται. — Ἀρχαιοφυλακεῖον Ζακύνθου. — Ὁ κ. Ἀγγελοῦ Καντουνῆς ὅστις μᾶς ἔδωκε πληροφορίας τινὰς ἐξ οἰκογενειακῶν ἐγγράφων. — Ἐλάβομεν εἰδήσεις τινὰς ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἰονικοῦ Κράτους, τοῦ Π. Χιώτου.

ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μικρᾷ ἐκείνῃ ἡλικίᾳ, λίαν δεξιῶς ἐσχημάτιζε τὰς ἰδέας του ἰχνογραφῶν καὶ αἱ ἔμποροι προσωπογραφίαι του ἐκέκταντο πλεονέκτημά τι ὑπὸ σκηνῶν αὐτῷ λαμπρὸν μέλλον, ὥστε ἰδὼν αὐτὰ ὁ ἀριστοτέχνης Κουτούζης (**) δὲν ἠθέλησε νὰ διδάξῃ αὐτῷ ἢ τὰ πρῶτα τῆς τέχνης στοιχεῖα, καθότι ἦτο ἀνὴρ φύσει φθονερός. Ὁ νέος εὐρίσκετο εἰς ἀμηχανίαν καὶ πολλάκις ἔκλαιε μὴ δυνάμενος νὰ μάθῃ τὰ ἀθύρματα τῆς τέχνης ἐπειδὴ ὁ Κουτούζης τῷ εἶχεν ἐμποδίσῃ καὶ τὴν εἰσοδὸν εἰς τὸ ζωογραφεῖόν του. Νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἠθέλον οἱ γονεῖς του. Ἰδοὺ τὸ αἶτιον. Ὁ Νικόλαος ἦτο τριτογέννητος. Κατὰ τὸ ἔθιμον τῶν χρόνων ἐκείνων, ὁ πρωτογενὴς δὲν ἐστέλλετο ὅπως μάθῃ ἐπιστήμην, ἀλλὰ ἀνελάμβανε τὴν ἐπιστάσιαν τῶν κτημάτων, ὅθεν καὶ ὁ Ἰωάννης Καντουνῆς, ἀπέστειλε τὴν δευτερότοκον εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Παταβίου, ὅπως μάθῃ τὴν ἰατρικὴν, ἀλλὰ δυστυχῶς, καθ' ὃν χρόνον ἔπρεπε νὰ ἐπανακάμψῃ δαφνοστεφῆς ἀπεβίωσεν. Ἐνεκα τοῦ δυστυχήματος τούτου δὲν ἠθέλησαν οἱ γονεῖς νὰ στείλῃσι τὸν Νικόλαον εἰς Ἰταλίαν νὰ τελειοποιηθῇ εἰς τὴν γραφικὴν. Ὁ Νικόλαος ὅμως ἐσκέφθη τέχνασμά τι. Ὁ Κουτούζης εἰργάζετο κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, διὸ ὁ νέος Καντουνῆς ἐδωροδόκει τὸν ὑπηρέτην αὐτοῦ, ἵνα τὸν ἀφίσῃ νὰ ἰδῇ διὰ τοῦ κλειθροῦ τὸν καλλιτέχνην ἐργαζόμενον. Ὡστε ἦτο αὐτοδίδακτος ὁ Καντουνῆς καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ ἴδιος τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, ἔθεσεν ἄνωθεν ὀφθαλμούς καὶ μίαν ἐπιγραφὴν, ἐν ᾗ, σὺν τοῖς ἄλλοις, ἔλεγε ὅτι ὁ καιρὸς καὶ ὁ μόχθος τὸν ἐδίδαξαν καὶ εἰς τὴν δύνανμιν τοῦ αὐτοφάνους ὁμιλίας τοῦ βλέποντος τὰ πάντα, ὥφειλε τὴν τέχνην.

Ἀπεφάσισε νὰ ἐνδυθῇ τὸ μοναχικὸν σχῆμα, καὶ χειροτονηθεὶς ἱερεὺς, ἐξελέχθη ἐφημέριος τῆς Εὐαγγελιστρίας, τῇ 25 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1786, καὶ ἐτακτοποίησε τὰ κακῶς ἔχοντα τῆς ἐφημερίας.

Μετὰ πολλῆς σκέψεως, ἀπεφάσισε νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὰ πολιτικά, ὧν φύσει φιλόπατρις, Μέλος τῆς φιλικῆς Ἑταιρίας γενόμενος εἰργάζετο ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, διὸ ἐναντίον του κατεφέρετο ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐνταῦθα ἐκκλησίας Γαρζώνης (***), ἀνὴρ φίλαρχος, μοχθηρὸς καὶ φίλος τῶν Ἀγγλων μέχρι ἀηθίας.

Τῇ 19 Μαΐου τοῦ 1821 προσωρμίσθη ἐν Ζακύνθῳ πλοῖον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ εἰς τῶν ναυτῶν, παιδιᾶς χάριν, εἶπεν ὅτι ἐπάρθη ἡ Πόλις. Ἀνεξετάστως διαδιδόμενη ἡ ψευδολογία αὕτη, συνεκίνησε τὸν λαόν. Κωδωνοκρουσίαι, πυροβολισμοὶ ζητωκραυγαὶ ἐπλήρουν τὰ ὦτα. Ἀνθη, σημαῖαι, ἐστόλιζον τὰ παράθυρα τῶν φιλελευθέρων. Τὰ καταστήματα ἐκλείσθησαν. Τὸ ἀλαλάζον πλῆθος περιεφέρετο ἀνὰ τὴν πόλιν

(**) Τὴν βιογραφίαν τοῦ ἰδιοτρόπου τούτου ποιητοῦ καὶ ζωγράφου ἐδημοσιεύσαμεν ἡμεῖς ἐν τῷ ἀριθ. 6 τοῦ φιλολογικοῦ παρρητήματος τῆς Ἐφημερίδος.

(***) Ὁ Γαρζώνης ἀπὸ τοῦ 1814 ἦτο πρωτοπαπῆς καὶ ἀπὸ τοῦ 1824 ἀρχιεπίσκοπος.